

НАРИС ПСИХОАНАЛІЗУ. ЧАСТИНА 1. ПРИРОДА ПСИХІЧНОГО

Зигмунд Фройд

AN OUTLINE OF PSYCHOANALYSIS. PART 1. THE NATURE OF PSYCHE

Sigmund Freud

Переклав з німецької – Єгор Буцикін

Розділ 1. Психічний апарат

Психоаналіз спирається на засадниче припущення, яке належить обговорювати філософам, але обґрунтування полягає у результатах. Про те, що ми називаємо психікою (або нашим душевним життям), нам відомо дві речі. По-перше, це її тілесний орган і подіва сцена – мозок (чи нервова система). По-друге, акти свідомості, які дані безпосередньо і які неможливо пояснити за допомогою опису. Усе, що посередині, нам невідоме, і між цими двома прикінцевими точками нашого знання немає прямого зв'язку. Якби ж він був, то щонайбільше забезпечив би точну локалізацію процесів свідомості, але не їхнє розуміння.

Обидві наші гіпотези рушатимуть із цих кінців або початків нашого знання. Перша стосується локалізації. Ми припускаємо, що психічне життя є функцією певного апарату, і приписуємо йому просторову протяжність та структуру, складену з кількох частин, яку ми, отже, уявляємо собі як телескоп, мікроскоп тощо. Попри деякі вже наявні спроби, справді послідовне опрацювання такого уявлення є новим для науки.

Наше розуміння психічного апарату ми дістали шляхом вивчення індивідуального розвитку людської істоти. Найдавнішу з-поміж психічних провінцій чи інстанцій ми називаємо *Воно*. Його змістом є все, що успадковується (наявне від народження та конституційно закріплене). Передусім це потяги¹ (Triebe): їхнім джерелом є тілесна організація, і вони надібувають тут [у Воно] свій перший психічний вираз у невідомих нам формах².

Під впливом реального зовнішнього світу довкола нас одна з-поміж частин Воно зазнала особливого розвитку. З того, що відпочатково було кортикальною верствою, обладнаною органами сприймання стимулів (Reizaufnahme) і засобами захисту від подразників (Reizschutz), постала особлива організація, яка відтепер є посередником між Воно та зовнішнім світом. Цю ділянку психічного життя ми називаємо *Я*.

Засадничі особливості Я. Завдяки наперед установленому зв'язку між чуттєвим сприйманням і м'язовою дією *Я* контролює довірливі рухи. Виконує завдання із самозбереження: з одного боку, розпізнає зовнішні стимули, накопичує досвід про них (у пам'яті), уникає надто сильних подразників (утікаючи), дає собі раду з помірними стимулами (приспосовуючись) і врешті навчається цілеспрямовано змінювати зовнішній світ собі на користь

(активність). З другого боку, всупереч Воно *Я* панує над вимогами потягів, постановляє, чи варто їх задовольнити, чи відкласти задоволення до сприятливішого часу й умов у зовнішньому світі, або ж цілком пригнічує (unterdrückt³) їхнє збудження. У своїй діяльності *Я* керується або вже наявним у ньому самому стимульним напруженням, або ж таким, що привнесене ззовні. Його підвищення [напруження] зазвичай відчувається як *невтіха* (Unlust), а пониження – як *втіха* (Lust). Імовірно, як втіху чи невтїху ми відчуваємо не абсолютну висоту стимульного напруження, а щось у ритмі її перемини. *Я* прагне втіхи й уникає невтїхи. На очікуване, передбачуване зростання невтїхи відповідає *сигнал тривоги* (Angstsignal), а його причину – байдуже, внутрішню чи зовнішню – ми називаємо *небезпекою*. Час від часу *Я* втрачає зв'язок із зовнішнім світом і переходить у стан сну, у якому значною мірою змінює свою організацію. Зваживши на стан сну, можна зробити висновок, що ця організація полягає на особливому розподілі психічної енергії.

Як осад тривалого періоду дитинства, коли життя майбутньої людини залежить від батьків, у її *Я* виникає особлива інстанція, яка цей батьківський вплив зберігає. Вона дістала назву *Над-Я*. Тією мірою, якою *Над-Я* відокремлюється від *Я* чи йому протиставляється, це є третя сила, що її тепер *Я* має враховувати.

Дія *Я* є правильною, якщо вона водночас відповідає на запити Воно, *Над-Я* та реальності, тобто знає, як узгодити їхні вимоги між собою. Зрозуміти подробиці наявного зв'язку між *Я* і *Над-Я* можна, звернувшись до стосунків між дитиною та її батьками. Звісно, дія цього батьківського впливу залежить не лише від характеру особистості конкретних батьків, а й від впливу родинних, расових та народних традицій, а також від вимог відповідного соціального середовища, що вони його представляють. Так само й *Над-Я* під час свого індивідуального розвитку поглинає здобутки послідовників і персон – заміників (Ersatzpersonen) батьків, наприклад педагогів чи громадських взірців для наслідування суспільних ідеалів. Попри всі фундаментальні відмінності, Воно і *Над-Я* мають одну спільність – вони обоє репрезентують впливи минулого. Воно – спадкові, а *Над-Я* – по суті, запозичені в інших, тоді як *Я* переважно представлене самопережитим (selbst Erlebte), тобто його визначають випадкові й актуальні події.

Ця загальна схема психічного апарату також застосовна до вищих тварин, психічно схожих на людину. *Над-Я* слід припускати всюди, де, так само як у людини, спостерігається тривалий період дитячої залежності. Обов'язково ж масмо припускати наявність *Я* і Воно. Психологія тварин досі не підступилася до цікавого питання, яке тут постає.

Розділ 2. Вчення про потяги

Могутність (Macht) Воно виражає справжній життєвий намір індивіда, що полягає у вдоволенні пов'язаних з ним потреб. Намір зберігати життя й захищатися від небезпек за допомогою тривоги приписувати Воно не випадає. Це завдання *Я*, яке також має відшукати найсприятливіший

¹ Тут і далі я перекладатиму німецьке слово Trieb, а також усі похідні форми українським словом «потяг». Це зумовлено тим, що в українських перекладах психологічної та психоаналітичної літератури переміг саме цей варіант. Утім, такий переклад спричиняється до труднощів розуміння, особливо в психоаналізі. Аж надто стосовно інтерпретації засадничих понять так званої пізньої психоаналітичної теорії, що її почати стосується і ця книжка. Річ у тому, що німецький іменник Trieb походить від дієслова treiben (гнати), тож, на мою думку, це слово варто перекладати українським словом «гін», позаяк такий переклад адекватніше відображає Фройдіві ідеї. Яскравим прикладом цього слугує Фройдове Todestriebe і два ймовірні його переклади – «потяги смерті» й «гони смерті». У першому разі йдеться про те, що ніби нас щось тягне до смерті, а в другому, навпаки, сама смерть є гоном до стану цілковитого спокою. – Прим. пер.

² Ця найдавніша частина психічного апарату є найважливішою впродовж усього життя. Саме вона була першим предметом дослідницької роботи психоаналітиків.

³ Це слово має поняттєві ознаки у вченні Фрейда й здебільшого стосується активної та свідомої діяльності нашого *Я* проти цілком несвідомої активності Воно, що її Фройд здебільшого позначає словом Verdrängung (витиснення).

і найбезпечніший спосіб задоволення, беручи до уваги зовнішній світ. Над-Я може накидати нові потреби, але його головний здобуток – обмеження задоволення.

Сили (Kräfte), що, як ми припускаємо, стоять за напруженням потреб у Воно, ми називаємо *потягами*. Вони репрезентують тілесні вимоги до душевного життя. Попри те що це остання причина всякої активності, їхня природа – консервативна. Щойно істота втрачає будь-який досягнений стан, у неї виникає прагнення відновити його. Можна, звісно, виокремити незліченну кількість потягів, і за звичайної практики так, власне, і робиться. Для нас важить лише одне: чи не можна все це багатоманіття звести до кількох засадничих потягів (Grundtriebe). Ми виявили, що потяги можуть змінювати свою мету (шляхом зміщення), а також замінювати один одного (передаючи енергію одного потягу іншому). Останній процес досі недостатньо зрозумілий. Після тривалих вагань ми ухвалили рішення визнати лише два засадничі потяги – *ерос* і *деструктивний потяг*. Суперечності між потягами самозбереження і збереження виду, так само як диспозиція любові до себе (Ichliebe) та об'єктної любові (Objektliebe), однаково підпадають під визначення еросу. Мета першого – створювати всякчас більші одиниці, у такий спосіб їх зберігати, тобто формувати зв'язок. Мета другого, навпаки, – розчиняти сполуки, руйнуючи речі. Можна сказати, що прикінцева мета деструктивного потягу – перевести живе в неорганічний стан. Тому ми також називаємо його *потягом смерті*. Якщо припустити, що живе виникло пізніше за неживе, а також із нього постало, то потяг смерті узгоджується із запропонованою формулою – що цей потяг спонукає повернутися до попереднього стану. До еросу (чи потягу любові) така формула незастосовна, адже це передбачало б, що жива субстанція колись була одиницею, невдовзі розірваною і такою, що прагне відновити втрачену цілісність⁴.

Під час біологічного функціонування обидва засадничі потяги працюють один проти одного чи в комбінації. Тож акт харчування є руйнуванням об'єкту з прикінцевою метою інкорпорації (Einverleibung), а статевий акт – агресією з наміром утворити найтіснішу злуку. Ця співдія та протисторова обох засадничих потягів формує все розмаїття життєвих явищ. Наша аналогія з двома засадничими потягами, поза цариною живого, поширюється на пару протилежностей – притягування (Anziehung) і відштовхування (Abstoßung), які переважають у неорганічному світі⁵.

Найвідчутніші наслідки мають зміни у відношенні змішуваних потягів. Сильна домішка сексуальної агресії перетворює коханця на вбивцю через хіть, а виразне послаблення агресивних чинників – на несміливця чи імпотента.

Не може бути й мови про зведення засадничих потягів до однієї з душевних провінцій. Вони мусять траплятися геть усюди. А початковий стан ми уявляємо так, що вся вільна (verfügbare) енергія еросу, яку ми відтепер називатимемо *лібідо*, наявна в недиференційованому Я-Воно й водночас нейтралізує наявні деструктивні тенденції. Для енергії деструктивних потягів нам бракує терміна аналогічного лібідо. Пізніше нам буде відносно легко відстежити долю лібідо, а з деструктивним потягом куди складніше.

Цей потяг лишається німим, поки він діє всередині як потяг смерті, і привертає нашу увагу лише тоді, коли проявляється зовні як деструктивний потяг. Така закономірність важлива для збереження індивіда. Цій меті також слугує м'язова система. З постанням Над-Я значна кількість агресивних потягів закріплюється всередині Я і чинить там

саморуйнівні впливи. Це одна з гігієнічних небезпек на шляху культурного розвитку людини. Стимування агресії загалом нездорове й має хвороботворну дію. Перехід від агресії, якій запобігли, до саморуйнування через обернення агресії проти самої особи часто демонструє особа в пориві гніву, коли рве на собі волосся, гатить по обличчю кулаками, вочевидь, бажаючи такі дії спрямувати на когось іншого. Частина саморуйнівних сил залишається всередині за будь-яких обставин, поки їм врешті не вдасться вбити індивіда, скажімо, якщо його лібідо виснажене чи зафіксоване в несприятливий спосіб. Загалом можна припустити, що індивід гине від своїх внутрішніх конфліктів, а вид – унаслідок безуспішної боротьби проти зовнішнього світу, коли цей світ, змінюючись, набуває такого вигляду, що вид не здатен пристосуватися до нього.

Складно щось сказати про поведінку лібідо у Воно чи Над-Я. Усе, що ми про це знаємо, стосується Я, у якому відпочатково зберігається вільна кількість лібідо. Ми називаємо цей стан абсолютним первинним *нарцисизмом*. Він триває, доки Я не починає інвестувати (besetzen) лібідо в уявлення об'єктів, перетворюючи нарцисичне лібідо на *об'єктне лібідо*. Упродовж усього життя Я лишається найбільшим резервуаром, з якого інвестиції лібідо (Libidobesetzungen) направляються на об'єкти й до якого знову повертаються, так само як протоплазмове тіло поводить із псевдоподіями. Основна частина лібідо переноситься на об'єкт лише в стані цілковитої закоханості, коли об'єкт, сказати б, посідає місце Я. Життєво важливою характеристикою лібідо є його *рухливість* (Beweglichkeit) – легкість, з якою воно переходить від об'єкта до об'єкта. Її протилежністю є *фіксація* лібідо на визначеному об'єкті, яка часто зберігається все життя.

Поза сумнівом, лібідо має соматичні джерела – воно тече до Я від різних органів і частин тіла. Найвиразніше це помітно в тій частині лібідо, яка з огляду на мету свого потягу називається сексуальним збудженням. Частини тіла, що з них лібідо впливає в найочевидніший спосіб, заведено називати *ерогенними зонами*. Утім, усе тіло є однією ерогенною зоною. Найліпше, що ми знаємо про ерос, тобто його експоненту – лібідо, отримано завдяки вивченню сексуальної функції. Згідно з поширеним уявленням, але не в нашій теорії, вона збігається з еросом. Ми ж спромоглися уявити, як сексуальний потяг (Sexualstreben), якому призначено рішуче впливати на наше життя, поступово виникає з послідовних внесків (Beiträgen) часткових потягів (Partialtrieben), що вони представляють певні ерогенні зони.

Розділ 3. Розвиток сексуальної функції

За поширеним уявленням, сексуальне життя людини, по суті, становить прагнення привести свої геніталії в контакт зі статевими органами особи протилежної статі. Поцілунки, погляди на чуже тіло й дотики до нього з'являються як побічні явища та вступні дії. Це прагнення має виникати в пубертаті, тобто у віці статевого дозрівання, і мати на меті розмноження. Однак завжди були відомі факти, що не вкладаються у вузькі рамки цього уявлення: 1) є люди, яких приваблюють лише індивіди власної статі та їхні геніталії; 2) є люди, чий хотіння (Gelüste) цілком собі видаються сексуальними, але повністю ігнорують статеві органи чи їхнє нормальне використання. Таких людей називають збоченцями (Perverse); 3) деякі діти надто рано проявляють інтерес до своїх геніталій та ознак їхнього збудження, і через це їх вважають дегенеративними.

Ясна річ, що психоаналіз спричинив метушню й суперечки, коли ми, почасті спіраючись на ці три знехтувані факти, підважили всі поширені уявлення про сексуальність. Наші головні результати такі:

- сексуальне життя не виникає в пубертаті, натомість виразно проявляється відразу після народження;
- важливо чітко бачити різницю між поняттями сексуального й генітального. Перше є ширшим поняттям і міс-

⁴ Про щось схоже фантазували поети – утім, сама історія живої субстанції таких аналогій не виявляє

⁵ З уявленням про засадничі сили чи потяги, якому й досі часто опираються аналітики, уже був ознайомлений філософ Емпедокл з Агрідженто.

тять чимало активностей, які не мають нічого спільного з геніталіями;

в) сексуальне життя містить функцію здобування втіхи від тілесних зон, яка згодом пристає на службу репродукції. Часто ці обидві функції накладаються неповністю.

Головний інтерес, звісно, викликає перше твердження – найнеочікуваніше з усіх. Ми показали, що вже в ранньому дитинстві наявні ознаки тілесної активності, яку назвати сексуальною заважають лише застарілі упередження і яка пов'язана з тими психічними феноменами, що їх ми пізніше виявляємо в дорослому любовному житті, як-от фіксування на конкретному об'єкті, ревності тощо. Утім, ми також показали, що ці феномени в ранньому віці дитини належать до нормального перебігу розвитку, є частиною звичайного дорослішання й сягають свого піка в п'ятирічному віці, після чого виникає пауза, упродовж якої цей поступ припиняється, чимало забувається й знову регресує (rückgebildet). Після завершення цього так званого латентного періоду статеве життя продовжується в пубертаті – можна сказати, що воно навіть наново розквітає. І тут ми стикаємося з *двоступеневим підходом* до статевого життя – незанимаючим поза межами людського світу й, вочевидь, надважливим для антропогенезу⁶ (Menschwerdung). Невипадково, що події цього раннього періоду розвитку сексуальності, за винятком деяких пережитків, стали жертвою *інфантильної амнезії*. Наші погляди на етіологію невротів, а також техніка аналітичної терапії пов'язані з цими уявленнями. Дослідження розвитку процесів раннього періоду також надало докази правдивості інших тверджень.

Першим органом, що від народження проявляється як ерогенна зона й висуває душі лібідну вимогу, є уста. Спершу вся психічна активність спрямована на задоволення потреб цієї зони. І передусім, звісно, це слугує меті самозбереження через харчування. Утім, не варто плутати фізіологію з психологією. Настійливе ссання дитини в ранньому віці свідчить про наявність потреби в задоволенні, що вона, хоча й спирається на споживання їжі та нею стимулюється, прагне здобути втіху (Lustgewinn), яка не залежить на харчуванні, тому, може, і має називатися *сексуальною*.

Під час цієї оральної фази водночас із появою зубів уже виникають садистські імпульси. Але в значно більшому обсязі це відбувається під час другої фази, яку ми називаємо садистично-анальною, позаяк тут задоволення шукають в агресії та у функції екскреції. Наше право зводити агресивні прагнення до лібідо спирається на уявлення, що садизм є мішанкою потягів (Triebmischung) – чисто лібідних і чисто деструктивних прагнень – мішанкою беззастанною⁷.

Третя, так звана фалічна фаза як предтеча вже доволі схожа на прикінцевий кшталт (Endgestaltung) сексуального життя. Прикметно, що тут не відіграють ролі геніталії обох статей, натомість лише чоловічі (фалос). Жіночі геніталії тривалий час лишаються невідомими, а дитина під час своїх спроб зрозуміти сексуальні процеси віддає належне хвальній теорії клоаки, яка має своє генетичне виправдання⁸.

З початком і під час фалічної фази сексуальність раннього дитинства сягає піка й наближається до присмерку. Відтепер хлопчик і дівчинка мають різні долі. Обоє ставлять свою інтелектуальну активність на службу дослі-

джуванням сексуальності, обоє відштовхуються від припущення про загальну наявність пеніса. Але тепер шляхи в статей розходяться. Хлопчик переходить у фазу Едипа, починає займати свій пеніс і водночас фантазує про якийсь сексуальний стосунок з матір'ю, поки, завдяки взаємодії уявлення постраху кастрації (Kastrationsdrohung) й вигляду відсутності пенісу в жінок, не переживає найбільшу травму свого життя, що вона починає латентний період з усіма його наслідками. Дівчинка після марних спроб наслідувати хлопців дізнається про відсутність у неї пруття (Penismangels), чи, ліпше сказати, усвідомлює клітерну неповноцінність, і це має довготривалі наслідки для розвитку її характеру. Це відбувається внаслідок першого розчарування в суперництві й часто разом з першим відвертанням від сексуального життя взагалі.

Хибно було б думати, що ці три фази послідовно заступають одна одну. Натомість одна додається до іншої, одна на одну накладається, одна з одною співіснують. Під час ранніх фаз окремі часткові потяги, спрямовані на наживання втіхи (Lusterwerb) незалежно одне від одного, у фалічній фазі беруть початок засади тієї організації, яка пізніше підпорядкує інші прагнення примату геніталій та означатиме впорядкування загального прагнення втіхи (Luststrebens) сексуальній функції. Цілісна організація виникає лише впродовж пубертату, під час четвертої, генітальної фази. Тоді виникає стан, за якого: 1) деякі попередні інвестиції лібідо (Libidobesetzungen) зберігаються; 2) інші залучаються до сексуальної функції як підготовчі, підтримувальні акти, задоволення яких спричиняється до так званої передвтіхи (Vorlust); 3) інші прагнення вилучаються з організації або взагалі пригнічуються (витискаються) чи набувають нового використання в Я – формують риси характеру, сублимуються зі зміщенням цілей.

Цей процес не завжди завершується вдало. Гальмування його розвитку проявляються в багатоманітних порушеннях сексуального життя. Це стається, якщо наявна фіксація лібідо на станах більш ранніх фаз, прагнення яких, коли вони незалежні від нормальної сексуальної мети, називають *збоченням* (Perversion). Таким гальмуванням розвитку є, наприклад, гомосексуальність, якщо вона проявилася. Аналіз показує, що гомосексуальний зв'язок з об'єктом наявний у всіх випадках, і в більшості з них він лишається *латентним*. Ситуація ускладнюється ще тим, що зазвичай процеси, необхідні для створення нормального виходу (Ausgang), не цілком відсутні чи цілком наявні, натомість відбуваються лише частково так, що прикінцевий кшталт залежить від їхніх *кількісних* відношень. У цьому разі такі встановлюється генітальна організація, але послаблена частинами лібідо, які з нею не пов'язані й залишаються фіксованими на передгенітальних об'єктах і цілях. Це послаблення відображається в схильності лібідо повертатися до попередніх передгенітальних інвестицій у разі генітального незадоволення (Nichtbefriedigung) чи наявності реальних перешкод (*регресія*).

Під час вивчення сексуальних функцій нам удалося сформулювати попереднє судження чи, правильніше сказати, два вбачання (Einsichten), які пізніше виявляються важливими для всієї нашої царини. По-перше, нормальні й ненормальні явища, які ми спостерігаємо, тобто феноменологія, вимагають описів з погляду динаміки й економіки (у нашому разі кількісного розподілу лібідо). По-друге, етіологія порушень, що ми вивчаємо, наявна в історії розвитку, тобто належить до раннього періоду становлення індивіда.

Розділ 4. Психічні якості

Ми описали будову психічного апарату, енергії чи сили, що в ньому діють, і на чудовому прикладі відстежили, як ці енергії, головні лібідо, організуються у фізіологічну функцію, яка слугує збереженню виду. Тут нема нічого, що виявляло б особливий характер психічного, крім, звісно, емпіричного факту, що цей апарат і ці енергії становлять основу функцій – наше душевне життя. Звер-

⁶ Порівняйте припущення, що людина походить від свавця, який сягає статевої зрілості у віці 5 років. Але потому трапився значний вплив на вид, що порушив прямолінійний розвиток сексуальності. Імовірно, це пов'язано з іншими перетвореннями статевого життя людини, як порівняти з твариною, наприклад скасування (Aufhebung) періодичності лібідо й використання ролі менструації в статевих стосунках.

⁷ Виникає питання, чи може задоволення чисто деструктивних імпульсів потягів (Triebregungen) переживатися як втіха, чи чиста деструкція постає без лібідних домішок. Задоволення потягу смерті, що лишається в Я, здається, не породжує відчуття втіхи (Lustempfindungen), хоча мазохізм представляє суміш доволі аналогічну садизмові.

⁸ Часто наголошують на ранньому вагінальному збудженні – утім, цілком імовірно, що тут збуджується клітор (орган, аналогічний пенісу), що не скасовує виправданого використання поняття «фалічна фаза».

німося до того, що є особливо характерним для психічного і що, згідно із загальним уявленням, збігається з ним, виключаючи все інше.

Відправною точкою цього дослідження є унікальний факт свідомості, який неможливо ні пояснити, ні описати. Коли говорять про свідомість, то безпосередньо, з власного досвіду, знають, про що саме йдеться⁹. Для більшості людей як усередині, так і поза наукою достатньо припустити, що свідомість є всім психічним. Отже, психологам не залишається нічого іншого, як розрізняти сприйняття, почуття, мисленнєві процеси й вольові акти всередині психічної феноменології. За загальною згодою ці свідомі процеси не утворюють неперервних, замкнених у собі рядів, тож не лишається нічого іншого, як припустити наявність фізичних чи соматичних супровідних процесів. Фізичні та соматичні процеси є повнішими, ніж свідомі психічні ряди, оскільки деякі з них мають паралельні свідомі процеси, а деякі – ні. Отже, цілком очевидно, що психологам належить робити в психології наголос на цих соматичних процесах, розпізнавати в них властиво психічне і в такий спосіб шукати нових оцінок для свідомих процесів. Попри це, більшість філософів, як і чимало інших учених, опираються цьому та стверджують, що гадка про несвідоме психічне є абсурдною (Widersinn).

Утім, саме це має стверджувати психоаналітик, і це наше друге фундаментальне припущення. У психоаналізі гадані соматичні супровідні процеси властиво психічного спершу пояснюють, не беручи до уваги якість свідомості. Психоаналітики не самі в цьому прагненні. Деякі мислителі, наприклад Теодор Ліпс, висловлюють те саме й тими самими словами, до того ж загальне невдоволення звичною концепцією психічного спричинилося до появи дедалі жорсткіших вимог включити до психологічного мислення поняття несвідомого – однак ці вимоги були такими непевними й неясними, що вони не мали змоги вплинути на науку¹⁰. Нині ця відмінність між психоаналізом і філософією, здається, є лише нерелевантним пита-

ням дефініції – треба дати назву психічного одному чи другому ряду. Насправді цей крок став надзвичайно значущим. Тоді як психологія свідомості ніколи не виходила за межі цих неповних рядів, вочевидь залежних від чогось ще, інакша концепція – що психічне саме по собі є несвідомим – надала психології форми природничої науки, зрівнявши її з іншими природничими науками. Процеси, з якими вона має справу, так само непізнавані, як і процеси в інших науках (хімічні чи фізичні), але можна встановити закони, підпорядковані їм, відстежити взаємозв'язки й залежності на великих відтинках і без жодних прогалин. Коротко кажучи, отримати те, що можна назвати розумінням царини залучених природних явищ. Це неможливо зробити без нових припущень і створення нових понять, але це не варто зневажати як доказ нашої розгубленості. Натомість треба цінувати як збагачення науки, що претендує на приблизно таку саму цінність, як і відповідні інтелектуальні допоміжні конструкції в інших природничих науках. Треба очікувати нових модифікацій, виправлень і більш тонкого визначення завдяки накопиченню та просіюванню досвіду. І якщо засадничі поняття цієї нової науки та її принципи (потяг, нервова енергія тощо) лишатимуться тривалий час такими ж невизначеними, як і поняття старших наук (сила, маса, життяння), тоді це цілком відповідатиме нашим очікуванням.

Усі науки основані на спостереженні й досвідах, опосередкованих нашим психічним апаратом. Але, оскільки об'єктом нашої науки є самий цей апарат, на цьому наша аналогія завершується. Ми робимо спостереження через той самий апарат сприйняття, використовуючи прогалини в психічному, водночас доповнюючи випущене очевидними висновками й переводимо це у свідомий матеріал. Так ми немовби створюємо свідомий ряд доповнень до несвідомого психічного. Вірогідність нашої психічної науки полягає в обов'язковості її висновків. Кожен, хто заглибиться в цю роботу, побачить, що наша техніка витримає будь-яку критику.

Під час цієї роботи ми стикаємося з розрізненнями, які називаємо психічними якістьями. Нам не треба характеризувати те, що ми називаємо свідомим, бо це поняття однакове і для філософів, і для народної гадки. Усе інше психічне є для нас несвідомим. Невдовзі ми зрозуміли важливе розрізнення в самому несвідомому. Деякі процеси легко стають свідомими, потім перестають бути такими, але потім без особливих труднощів знову можуть бути відтворені чи запам'ятованими. Це нагадує нам, що свідомість взагалі є швидкоплинним станом. Те, що свідоме, – свідоме лише одну мить. Якщо наші відчуття не підтверджують цього, то це лише позірна суперечність. Це впливає з того, що подразники сприймання зберігаються тривалий час так, що їхнє сприйняття може бути повторенням. Загальний стан речей стане зрозумілішим, якщо поглянути на свідоме сприйняття мисленнєвих процесів, яке також насправді може утримуватися, але так само легко зникнути в одну мить. Тому все несвідоме, що так поводить (легко може змінювати несвідомий стан на свідомий), гадаємо, ліпше називати здатим до усвідомлення (bewusstseinsfähig) чи *передсвідомим* (vorbewusst). Досвід навчав нас, що навряд чи знайдеться якийсь психічний процес, хоч би яким складним він був, що не міг би іноді лишатися передсвідомим, хоча, як кажуть, зазвичай він проникає у свідомість.

Інші психічні процеси й змісти не мають такого легкого доступу до усвідомлення (Bewusstwerden), натомість мусять бути розкриті, вгадані й перекладені на мову свідомих виразів у той спосіб, що ми його описуємо. Для них ми лишаємо назву – властиво несвідомого (eigentlich Unbewusst). Отже, психічним процесам приписуємо такі три якості: вони бувають свідомими, передсвідомими або несвідомими. Розрізнення між трьома класами змістів, котрі є носіями цих якостей, не є ані абсолютними,

⁹ Такий радикальний (американський) рух, як бігевіоризм вірить, що можна побудувати психологію, вилучивши цей засадничий факт.

¹⁰ Прим. ред. Іншу версію міркувань на цю саму тему знаходимо в статті (від 1938 року), яку ми тут частково відтворюємо: І тепер відбувається дивна річ – всі, чи майже всі, погоджуються, що психічне справді має загальний характер, у якому виражається його сутність. Це унікальний, неопізнаний, але й такий, що не потребує опису, характер свідомості (Bewusstheit). Усе свідоме є психічним і також навпаки – усе психічне є свідомим. Це твердження є самоочевидним і суперечить йому – нонсенс. Крім того, не можна стверджувати, що це судження бодай якось висвітлює природу психічного, тому дослідник свідомості, одного із засадничих фактів нашого життя, опиняється тут перед муром. І він не може знайти обхідних шляхів. Прирівнювання душевного до свідомого призвело до того сумного наслідку, що тепер психічні процеси вийшли з контексту світових подій і протиставили їх усім іншому в ній. Це було неприпустимо, оскільки не можна було довести не помічати того, що психічні феномени, з одного боку, значною мірою залежать від тілесних впливів, а з другого боку, мають найсильніший вплив на соматичні процеси. Якщо людська думка бодай колись і заходила в глухий кут, то це було тут. Аби відшукати вихід, філософи принаймні мали припустити існування органічних паралелей між свідомим і психічним – процеси, приписувані йому в складно пояснюваний спосіб, які опосередковують взаємодію між живим тілом (Leib) та душею, і в такий спосіб реінтегрувати психічне в структуру життя. Але це рішення залишилося незадовільним. У психоаналізі ми уникаємо таких труднощів, рідше заперечуючи отождолення психічного зі свідомим. Ні, свідомість не може бути сутністю психічного, – це лише її якість, і насправді дуже нестала якість, яка найчастіше відсутня, ніж наявна. Психічне само по собі, хоч би якою була його природа, є несвідомим і, ймовірно, такого самого виду, що й усі інші відомі нам природні процеси. Тепер ми вважало, що питання стосунку свідомого та психічного розв'язане: свідомість є лише якістю (властивістю) психічного, до того ж несталою. Нам ще треба буде захиститися від заперечення, мовляв, попри згадані факти, немає необхідності відмовлятися від отождолення свідомого й психічного. Так звані несвідомі психічні процеси є давно встановленими органічними, паралельними (душевному) процесами. Утім, це лише, здається, зводять нашу проблему до незанятого питання дефініції. Наша відповідь полягає в тому, що було б неправильно й надто недоцільно порушувати єдність душевного життя на користь такої дефініції, якщо для нас очевидно, що свідомість дає нам лише неповний і такий, що рясніє прогалинами, ряд явищ. Навряд чи є випадковим, що лише після зміни дефініції психічного виникла змога створити цілісну й узгоджену теорію душевного життя. Певна річ, ця інша концепція психічного не є інновацією, якою ми звідусю психоаналізу. Німецький філософ Теодор Ліпс виразно стверджує, що психічне є саме по собі несвідомим, а несвідоме і є насправді психічним. Поняття несвідомого вже давно стукало у ворота психології. З ним доволі часто загравали у філософії та літературі, але наукою не знали, як його використовувати. У психоаналізі ми поставили до цього поняття серйозно, оволоділи ним і надали йому нового змісту. Наші дослідження привели до пізнання досі неочікуваних особливостей несвідомого психічного, а також відкриття законів, які ним керують. Але все це не означає, що якість свідомості втратила для нас своє значення. Вона лишається тим одним світлом, що освітлює і веде нас у темряві душевного життя. Внаслідок особливої природи нашого знання наукова робота психоаналітика в психології полягатиме в перетворенні несвідомих процесів на свідомі, у такий спосіб заповнюючи прогалини у свідомому сприйнятті.

ані перманентними. Як бачимо, те, що є передсвідомим, стає свідомим без нашої участі. Несвідоме можна зробити свідомим, якщо докласти зусиль, упродовж чого ми можемо відчувати, що часто долаємо сильні спротиви. Якщо ж ми проводимо дослід з іншою людиною, маємо не забувати, що свідоме заповнення прогалін у її сприйманні, конструкції, які ми пропонуємо, не означають, що ми робимо шуканий несвідомий зміст свідомим для неї. Цей зміст буде радше наявний у неї як подвійна фіксація: спершу як запропонована свідомо реконструкція, а потім як первинний (ursprünglichen) несвідомий стан. Наші тривалі зусилля здебільшого роблять це несвідоме свідомим самого себе, завдяки чому обидві фіксації збігаються. Обсяг наших зусиль для оцінки спротиву усвідомленню варіюється від випадку до випадку. Те, що, наприклад, в аналітичному лікуванні є результатом наших зусиль, також може виникати спонтанно – зміст, що зазвичай є несвідомим, може перетворитися на передсвідоме й згодом стати свідомим, як це значною мірою відбувається під час психотичних станів. Тож ми стверджуємо, що підтримування певних внутрішніх спротивів є умовою нормальності. Таке послаблення спротивів регулярно виникає водночас із вислідним просуванням несвідомого змісту в стан сну, у такий спосіб утворюючи умови для побудови сновидінь. Передсвідомий зміст, навпаки, може бути тимчасово недоступним, заблокованим спротивами, як це буває в разі тимчасового забування (випадання, Entfallen) або сама передсвідомо думка може бути тимчасово повернена до несвідомого стану, що, вочевидь, є умовою виникнення дотепу. Тут ми побачимо, що така ретрансформація (Rückverwandlung) передсвідомих змістів (або процесів) у несвідомий стан відіграє значну роль у зумовленні невротичних порушень.

Змальована з такою загальністю та спрощенням теорія про три якості психічного видається радше джерелом очевидної плутанини, ніж проясненням. Утім, не варто забувати, що це насправді не теорія, а перший звіт про факти, які є результатом наших спостережень, що він якнайближче намагається триматися цих фактів, а не пробує їх пояснити. Складності, які розкриває звіт, можуть бути пояснені з огляду на особливі труднощі в нашому дослідженні. Однак, імовірно, це вчення стане яснішим, якщо відстежимо зв'язки між психічними якостями й провінціями чи інстанціями психічного апарату, існування яких ми припустили. Але ці зв'язки також непрості.

Усвідомлення передовсім пов'язане зі сприйняттям, яке наші органи чуття дістають від зовнішнього світу. З топічного погляду це феномен, спостережуваний у найбільш зовнішній кортикальній верстві Я. Утім, ми також отримуємо свідомі повідомлення зсередини тіла, тобто почуття, які впливають на наше душевне життя навіть у більш імперативний спосіб, ніж зовнішні сприйняття, і за певних обставин органи чуття, крім свого специфічного сприйняття, також передають почуття, больові відчуття. Але оскільки ці відчуття, як ми їх називаємо, на відміну від свідомих сприйнятів, також виходять з нервових закінчень (Endorganen) і ми всі їх розглядаємо як продовження чи відгалуження кортикальної верстви, то однаково можемо підтримати шойно згадане твердження. Лише з тією відмінністю, що для нервових закінчень відчуттів і почуттів зовнішній світ заміняло б саме тіло.

Свідомі процеси відбуваються на периферії Я, усе інше в Я – несвідоме, це найпростіший стан речей, який можна було б припустити. Так справді відбувається у тварин. А в людини є додаткові ускладнення, і завдяки їм внутрішні процеси в Я можуть набути якості свідомості. Це робота мовленнєвої функції, що забезпечує міцний зв'язок змістів Я і візуальних, а особливо акустичних залишків у пам'яті. Відтак сприймальна периферія кортикальної верстви також може збуджуватися зсередини (значно більшою мірою), внутрішні процеси, такі як перебіги уявлень

(Vorstellungsabläufe) та мислення, можуть стати свідомими, і потрібен особливий пристрій, щоб відрізнити ці дві можливості, – так званий *тест реальності*. Тотожність між сприйняттям і реальністю (зовнішнім світом) більше не певна. Помилки, які легко виникають регулярно під час сновидінь, називаються *галюцинаціями*.

Внутрішня частина Я, яка передусім містить мисленнєві процеси, має якість передсвідомого. Це характерно для Я і належить лише йому. Утім, було б неправильно вважати зв'язок із залишками мови в пам'яті підставою для передсвідомого стану, який радше незалежний від них, навіть якщо зв'язок з мовою дає змогу зробити надійний висновок про передсвідому природу процесу. Передсвідомий стан визначається, з одного боку, доступом до свідомості, а з другого – зв'язком із залишками мови. Це особливий стан, природа якого не вичерпується цими двома характеристиками. Доказом цього є те, що значна частина Я і передусім Над-Я (передсвідомий характер якого не можна заперечити) у феноменологічному сенсі лишаться здебільшого несвідомими. Ми не знаємо, чому це має бути саме так. І пізніше спробуємо розглянути проблему, що стосується реальної природи передсвідомого.

Несвідоме – єдина панівна якість Воно. Воно і несвідоме так само тісно пов'язані між собою, як Я і передсвідоме. Насправді тут зв'язки навіть винятковіші. Поглянувши на історію розвитку особи та її психічного апарату, натрапляємо на значливе розрізнення у Воно. Спершу все було Воно. Я ж розвинулося з Воно – завдяки тривалому впливу зовнішнього світу. Упродовж цього повільного розвитку певні змісти Воно перейшли в передсвідомий стан і таким чином були поглинуті Я. Інші залишилися незмінними у Воно як його важкодоступне ядро. Але під час цього розвитку молоде й безсиле Я знову повертає певні отримані змісти до несвідомого стану, відкидає їх і в такий самий спосіб поводить з новими враженнями (які воно могло б поглинути) так, що ці відкинуті враження можуть залишити сліди лише у Воно. Ці пізніші частини Воно з огляду на їхнє походження ми називаємо витиснутими (Verdrängte). Байдуже, що ми не завжди можемо виразно розрізнити ці дві категорії Воно. Вони приблизно збігаються з поділом на те, що було наявним від самого народження, і на те, що виникло впродовж розвитку Я.

Утім, якщо ми вирішили вдатися до топічного розчленування психічного апарату на Я і Воно, з яким паралельно прямує розрізнення між передсвідомою та несвідомою якістю, і прийняти цю якість лише як ознаку відмінності, а не її сутність, то з чого складається справжня природа стану, який у Воно проявляється через якість несвідомого, у Я – передсвідомого, й у чому полягає відмінність між ними?

Що ж, про це ми нічого не знаємо, і на темному тлі цього незнання наші скудні вбачання видаються достатньо жалюгідними. Тут ми наблизилися до ще не розкритої справжньої таїни психічного. Ми припускаємо, як це звично робити в інших природничих науках, що в душевному житті діє певний вид енергії, проте нам бракує всіх підказок, щоб за допомогою аналогії з іншими формами енергії наблизити знання про нього. Ми переконані, що нервова чи психічна енергія наявна у двох формах – одна легко рухлива, а інша радше зв'язана, тому ми говоримо про інвестиції (Besetzungen) та надінвестиції (Überbesetzungen) енергії у зміст і навіть маємо сміливість припустити, що надінвестиції створюють своєрідний синтез різних процесів, де вільна енергія перетворюється на зв'язану. Далі ми не пішли, але принаймні твердо тримаємося гадки, що відмінність між несвідомим та передсвідомим станами також полягає в динамічних зв'язках, з яких можна зрозуміти, як – спонтанно чи з нашою допомогою – один стан перетворюється на інший.

За всіма цими сумнівами ховається, однак, новий факт, відкриття якого ми завдячуємо психоаналітичному дослідженню. Ми з'ясували, що процеси в несвідомо-

тому чи у Воно підпорядковуються іншим законам, ніж процеси, що перебігають у передсвідомому Я. Ці закони в їхній сукупності ми називаємо *первинним процесом*, на відміну від *вторинного процесу*, що керує перебігом подій у передсвідомому – у Я. Тому, врешті, вивчення психічних якостей не виявилось безплідним.

Розділ 5. Роз'яснення щодо тлумачення сновидінь

Дослідження нормальних, стабільних станів, у яких границі Я оберігаються від Воно спротивами (контрінвестиціями, *Gegenbesetzungen*) і лишаються нерухомими, а Над-Я не відрізняється від Я, бо працюють в унісон, мало що пояснюють. Нам можуть прислужитися лише стани конфлікту й збурення, коли змісти несвідомого Воно мають нагоду увірватися до Я і свідомості, а Я знову опирається цьому вторгненню. Лише за цих умов ми можемо робити спостереження, що вони підтверджують чи виправляють наші судження. Таким станом є нічний сон, і тому психічна діяльність під час сну, яку ми сприймаємо як сновидіння, є найсприятливішим об'єктом вивчення. У такий спосіб ми також уникаємо звинувачень у тому, що конструємо нормальне душевне життя на основі патологічних знахідок, адже сновидіння є звичайним явищем життя нормальної людини, хоч би наскільки їхній характер відрізнявся від продукції нашого притяжного життя. Сновидіння, як всім відомо, може бути заплутаним, незрозумілим, цілком безглуздим, його твердження можуть суперечити всьому нашому знанню про реальність, і ми поводимося, як душевно хворі, адже, поки снімо, приписуємо змістам сновидіння об'єктивну реальність.

Ми стаємо на шлях розуміння (тлумачення) сновидіння, припустивши, що те, що ми пригадуємо як сновидіння після пробудження, насправді є не процесом сновидіння, а лише його фасадом, за яким цей процес приховано. Таким чином ми провадимо розрізнення між *явним* змістом сновидіння і *латентними* думками сновидіння. Процес, завдяки якому перше виникає з другого, ми називаємо *роботою сновидіння*. Вивчення роботи сновидіння дає нам чудовий приклад того, як несвідомий матеріал Воно, первісний і витиснений, вдирається (*aufdrängt*) у Я, стає передсвідомим і завдяки збундженню Я зазнає тих змін, що ми їх знаємо як *викривлення сновидіння*. Немає такого сновидіння, що його не можна було б пояснити в такий спосіб.

Найліпше почати з твердження, що існує дві причини утворення сновидінь. Або під час сну інакше пригнічений імпульс потягу (несвідоме бажання) віднаходить у собі сили проявитися в Я, або прагнення (*Strebung*), що стало зайвим за неспання – передсвідомий лет думок, – з усіма пов'язаними з ним конфліктними імпульсами підсилюється вві сні завдяки несвідомому елементу. Отже, сні походять або з Воно, або з Я. Механізм утворення сновидінь в обох випадках однаковий, як і їхній динамічний стан. Я виказує своє пізніше походження з Воно, тимчасово припиняючи функціонувати, давши змогу повернутися до попереднього стану. Це відбувається за допомогою розривання зв'язків із зовнішнім світом і відбирання його інвестиції від органів чуття. Можна справедливо сказати, що під час народження виникає потяг повернутися до покинутого внутрішньоутробного життя – потяг сну. Сон є одним з таких повернень в утробу. Оскільки притягне Я контролює моторику, ця функція паралізована в стані сну, і значна частина гальмувань, накладених на несвідоме Воно, стає зайвою. Витребування чи зменшення цих контрінвестицій тепер надає Воно, яке вже безпечно, певний ступінь свободи. Доказів участі несвідомого Воно у формуванні сновидінь чимало, і вони переконали:

а) пам'ять сновидінь куди повніша за пам'ять у притяжному стані. Сновидіння викликає спогади, які сновидець забув і які недоступні, коли він притяжний;

б) сновидіння необмежено використовує мовні символи, значення яких зазвичай сновидець не знає. Але ми можемо встановити їхнє значення завдяки нашому

досвіду. Вони, імовірно, походять з більш ранніх фаз розвитку мови;

в) пам'ять сновидіння дуже часто відтворює враження раннього дитячого віку сновидця, про які можна сказати з певністю, що вони не лише були забуті, а й стали несвідомими через витискання. На цьому покоїться найнеобхідніша допомога сновидіння в реконструкції минувшини сновидця, що ми її намагаємося зробити під час аналітичної роботи з невротиками;

г) крім цього, сновидіння виявляє змісти, які не можуть походити ані від зрілого життя, ані від забутого дитинства сновидця. Ми вимушені розглядати їх як частину *архаїчного* спадку, які дитина під впливом досвіду предків приносить із собою у світ раніше за будь-який власний досвід. Відповідники цього філогенетичного матеріалу надбудемо в найдавніших сагах людства й у звичаях, що збереглися. У такий спосіб сновидіння постає джерелом людської передісторії, якою не можна знехтувати.

Сновидіння таким неоціненним для нашого розуміння робить та обставина, що несвідомий матеріал, коли він проникає в Я, приносить із собою свою роботу. Інакше кажучи, передсвідомі думки, у яких він виразився під час роботи сновидіння, розглядаються так, немовби вони несвідомі частини Воно, а в другому випадку формування сновидіння передсвідомі думки, підсилені несвідомим імпульсом потягу, повертаються до несвідомого стану. Лише в такий спосіб ми можемо дізнатися закони перебігу несвідомих процесів і чим вони відрізняються від відомих нам правил притяжного мислення. Отже, сновидіння, по суті, є випадком несвідомого оброблення передсвідомих мисленневих процесів. Якщо вдатися до історичних аналогій, то завойовники поведуться із завойованими землями не за тими законами, на які вони там натрапили, а за своїми. Але безумовно, що результатом роботи сновидіння є компроміс. Вплив ще не паралізованої Я-організації можна побачити у викривленнях тканини несвідомого та в часто надто неадекватних спробах надати їй цілісної форми – все ще прийнятної для Я (вторинна обробка, *sekundäre Bearbeitung*). У нашій аналогії це вираз наполегливого спротиву підкорених.

Виявлені в такий спосіб закони несвідомих процесів достатньо незвичайні й задовільні, щоби пояснити більшу частину того, що нам видається дивним (*fremdartig*) у сновидіннях. Передовсім ідеться про прикметну тенденцію до *згущення* (*Verdichtung*), схильність утворювати нові єдності з елементів, що їх ми, безперечно, розділили б у притяжному мисленні. Вислідом цього є, що один елемент явного (*manifesten*) сновидіння часто представляє цілу низку латентних думок сновидіння так, якби це був загальний натяк. І взагалі обсяг явного сновидіння надзвичайно малий проти того багатого матеріалу (*Stoff*), з якого воно походить. Ще одна, не геть незалежна від попередньої, особливість роботи сновидіння – це легкість, з якою можна *змішувати* психічні інтенсивності (інтенстиції) з одного елемента на інший, тож часто в явному сновидінні якийсь один елемент, що в думках сновидіння був другорядним, постає як найясніший, а отже, і найважливіший. І навпаки, істотний елемент думок сновидіння представлений у явному сновидінні лише завдяки незначним натякам. Крім цього, для роботи сновидіння здебільшого достатньо геть непомітних подібностей, щоб замінити в усіх дальших операціях один елемент на інший. Легко зрозуміти, як через дію цих механізмів згущення й зміщення можна складно тлумачити сновидіння та виявляти зв'язок між явним сновидінням і прихованими думками сновидіння. Спираючись на ці дві тенденції до згущення й зміщення, ми робимо теоретичний висновок, що в несвідомому Воно енергія перебуває у вільному рухливому стані, а також що Воно понад усе переймається можливістю розрядити кількість збудження¹¹,

¹¹ За аналогією все відбувається так, якби унтерфіцер, який щойно отримав зауваження від свого начальника, зганяв гнів на черговому невинному простаку.

тож у своїх теоретичних побудовах ми використовуємо ці дві особливості, коли визначаємо характер первинного процесу, який приписуємо Воно.

Завдяки вивченню роботи сновидінь ми дізналися про чимало інших особливостей процесів у несвідомому – як незвичайних, так і важливих, – з-поміж яких тут варто згадати лише кілька. Керівні правила логіки не діють у несвідомому, можна навіть сказати, що несвідоме є царством нелогічності. Прагнення з геть різними цілями можуть існувати в несвідомому поряд одне з одним без жодної потреби в узгодженні. Вони або взагалі не впливають одне на одне, або якщо й впливають, то не ухвалюється жодного рішення, радше виникає безглуздий компроміс, адже він поєднує несумісні між собою деталі. Деякі дослідники мови гадають, що те саме було притаманне давнім мовам і що протилежності, як-от сильний – слабкий, світлий – темний, високий – глибокий, відпочатково виражалися за допомогою того самого кореня, допоки дві різні модифікації вихідного слова розділили два значення. Залишки цієї відпочаткової двосенсовості, здається, збереглися навіть у таких високорозвинених мовах, як латина, що в ній використовують *altus* (високий і глибокий), *sacer* (святий і лихий) і таке інше.

З огляду на складність та багатозначність зв'язків між явним сновидінням і прихованим за ним латентним змістом, звісно, постає питання: як узагалі можна вивести одне з іншого і чи не покладаємося ми тільки на вдалі здогадки, перекладаючи символи, що проявляються в явному сновидінні? Поза сумнівом, це завдання здебільшого можна розв'язати в задовільний спосіб – утім, лише за допомогою асоціацій, що їх сам сновидець добирає до елементів явних змістів. Усі інші процедури довільні й ненадійні. Але асоціації сновидця виявляють проміжні ланки, які ми ставимо між ними [елементами явного сновидіння] і за допомогою яких можемо відновити латентний зміст сновидіння – «витлумачити» сновидіння. Не дивно, що ця робота тлумачення, протипокладена роботі сновидіння, часом не досягає цілковитої певності.

Нам лишається тільки надати динамічного пояснення тому, чому Я, що спить, взагалі береться за роботу сновидіння. На щастя, це легко зробити. Кожне сновидіння в процесі формування за допомогою несвідомого домагається в Я задоволення потягу, якщо воно [сновидіння] походить з Воно; розв'язання конфлікту, скасування (*Aufhebung*) сумніву, встановлення наміру (*Vorsatzes*), якщо воно походить із залишку передсвідомої активності в притямному житті. Утім, Я, що спить, налаштоване на бажання вберегти сон, сприймає ці домагання як порушення і прагне їх усунути. Я це вдається завдяки акту позірної покірності, покладаючи проти домагання, некривдне за цих обставин, здійснення бажання, скасувавши його в такий спосіб. Ця заміна (*Ersetzung*) домагання на здійснення бажання лишається істотним досягненням роботи сновидіння. Не зайве пояснити це на трьох простих прикладах: сновидіння, нав'язаного голодом, вигідного сно-

видіння (*Bequemlichkeitstraum*) і сновидіння, збудженого сексуальною потребою. Сновидець під час сну відчуває потребу в їжі, снить про розкішні страви й спить собі далі. У нього, звісно, був вибір – прокинутися поїсти чи й далі спати. Він обрав останнє та вдовольнив голод за допомогою сновидіння. Принаймні тимчасово. Якщо голод лишається, йому однаково доведеться прокинутися. Інший випадок: сплячий має прокинутися, щоби бути в призначений час у клініці. Але він спить далі й снить про те, що він уже в клініці, але як пацієнт, якому не треба вставати з ліжка. Або вночі пробуджується жага насолоди забороненим сексуальним об'єктом – дружиною друга. Він снить про те, що любить, утім, звісна річ, не з тією особою, а з іншою, яка має таке саме ім'я, хоч вона йому й байдужа. Або ж його відразу до цього бажання виражається в тому, що коханка взагалі анонімна.

Ясна річ, не всі випадки такі прості. Часто нелегко викрити несвідому силу потягу й довести наявність здійснення бажання, особливо в тих сновидіннях, що походять з незавершених залишків дня й лише отримали несвідоме підсилення в стані сну, але можна припустити, що вони завжди наявні. Твердження, що сновидіння є здійсненням бажання, легко викликає недовіру, якщо пригадати, як багато сновидінь мають безпосередній болісний зміст або спричиняють пробудження під впливом страху, не беручи до уваги такі часті сновидіння без визначеного чуттєвого тону (*Gefühlston*). Однак заувага стосовно жахливих сновидінь не витримує аналізу. Не варто забувати, що сновидіння в усіх випадках є результатом конфлікту, своєрідною формою компромісу. Те, що для несвідомого Воно є задоволенням, може на тій самій підставі бути причиною страху для Я.

Під час роботи сновидіння одного разу ліпше проявляється несвідоме, а другого – енергійніше захищається Я. Жахливі сновидіння – це здебільшого ті, що зазнали найменшого викривлення. Коли домагання несвідомого стає таким значним, що спляче Я не може відбиватися від нього за допомогою наявних засобів, воно покидає бажання спати й повертається до притяжного життя. Ми беремо до уваги всі переживання, коли говоримо, що сновидіння в кожному разі є *спробою* усунути порушення сну за допомогою здійснення бажання, що воно є вартовим сну. Ця спроба може бути більш чи менш вдалою, а також невдалою, і тоді сплячий прокинеться, вочевидь, пробуджений самим сновидінням. Навіть у бравого нічного сторожа, що має охороняти міський сон, може не лишитися іншого вибору, як забити на сполох і розбудити сплячих містян.

Наприкінці цих розважань ми помістимо твердження, яке виправдовує наше тривале застановлення на проблемі тлумачення сновидінь. Виявилось, що несвідомі механізми, про які ми дізналися, вивчаючи роботу сновидіння, і які пояснюють нам його формування, – це ті самі механізми, що допомагають нам зрозуміти таємничі формування симптомів, які пробудили в нас інтерес до неврозів і психозів. Така суголосність має збуджувати в нас чималі надії.

Анотація. «Нарис психоаналізу» – прикінцева спроба сформулювати засадничі принципи психоаналітичної теорії та практики, поєднавши топічні (свідомість, передсвідоме, несвідоме) та структурні (Воно, Я, Над-Я) уявлення щодо будови психічного апарату. Це поєднання значною мірою спирається на імпліцитні фізіологічні метафори, якими рясніють пізні Фройдіві праці, передусім «По той бік принципу втіхи» (1920) та «Я і Воно» (1923). Якщо більшість ознайомих текстів Фрейда, як от «Вступ до психоаналізу» (1916-1917) чи «П'ять лекцій про психоаналіз» (1910) здебільшого звернені до пересічного читача і не передбачають докладного знайомства з психоаналітичною літературою, то «Нарис психоаналізу» насамперед звертається до фахівців – це новий, втім, завершальний погляд майстра на власне творіння.

Працювати над текстом «Нарису психоаналізу» Фройд почав не раніше весни та не пізніше літа 1938 року, тобто або перед самим від'їздом з Відня (квітень-травень), рятуючись від переслідування нацистів, або вже перебуваючи в Лондоні (липень). До Лондона Фройд емігрував у червні 1938. На початок вересня 1938 року Фройд встиг написати 63 рукописні аркуші, але, на жаль, роботу над текстом перервала невідкладна операція. Відтак Фройд більше не повертався до свого задуму. Однак, попри те, що текст «Нарису психоаналізу» є незавершеним, це не послаблює його значливості як для розуміння історії становлення аналітичного думання, так і для розуміння психоаналітичної теорії та практики.

Він є не лише тематично цілісним, але й містить докладніший розгляд деяких тем, як його порівняти з попередніми творами, з-поміж яких проблеми розщеплення Я та об'єктних стосунків.

У першому числі «Українського психоаналітичного журналу» ми оприлюднюємо переклад другої частини «Нарису психоаналізу» (Частина 1. Природа психічного) українською мовою. Цим перекладом маємо на меті започаткувати серію перекладів і обговорень класичних психоаналітичних текстів.

Ключові слова: Фрейд; психоаналіз; історія психоаналізу; теорія та практика психоаналізу.

Abstract. «An Outline of Psychoanalysis» is an attempt to formulate the fundamental principles of psychoanalytic theory and practice. It combines topographical (consciousness, preconscious, unconscious) and structural (Id, Ego, Superego) concepts regarding the structure of the psyche. This combination is largely based on implicit physiological metaphors that abound in Freud's later works, primarily "Beyond the Pleasure Principle" (1920) and "Ego and Id" (1923).

If most of Freud's introductory texts, such as "Introductory Lectures on Psycho-Analysis" (1916-1917, in English 1920) or "Five Lectures on Psychoanalysis" (1910), are mostly addressed to the average reader and do not require a detailed acquaintance with psychoanalytic literature, then "An Outline of Psychoanalysis" is primarily addressed to specialists – this is a new, however, final view of the master's own creation.

Freud began working on the text of "An Outline of Psychoanalysis" no earlier than spring or no later than the summer 1938. That is either before leaving Vienna (April-May), escaping persecution by the Nazis, or already being in London (July). Freud emigrated to London in June 1938. By the beginning of September 1938, Freud had written 63 manuscript sheets. Unfortunately, an urgent operation interrupted his work on the text. Therefore, Freud did not return to his idea anymore.

However, despite the fact that the text "An Outline of Psychoanalysis" is unfinished, this does not diminish its significance for understanding the history of analytical thinking and for understanding psychoanalytic theory and practice. It is not only thematically integral but also contains a more detailed discussion of some topics among which are problems of the splitting of the Ego and object relations.

In the first issue of the «Ukrainian Psychoanalytic Journal,» we publish the translation of the second part of «An Outline of Psychoanalysis» («Part 1. The Nature of Psyche») into the Ukrainian language. With this translation, we aim to start a series of translations and discussions of classic psychoanalytic texts.

Key words: Freud; psychoanalysis; history of psychoanalysis; theory and practice of psychoanalysis.